

Лекція № 10. Сутність мовленнєвої підготовленості дітей до школи

План

1. Поняття «наступність», «перспективність» та «спадкоємність» їх сутність і специфіка в організації навчально-мовленнєвої діяльності ЗДО і початкової школи.
2. Методи і прийоми забезпечення наступності і перспективності з навчання дітей та учнів рідної мови.
3. Характеристика мовленнєвої готовності дітей до навчання у школі. Погляди вчених.
4. Компоненти мовленнєвої готовності дітей до навчання у школі.
5. Базовий компонент дошкільної освіти про види компетентності випускника дошкільного закладу в галузі мовленнєвого розвитку.

1. Поняття «наступність», «перспективність» та «спадкоємність», їх сутність і специфіка в організації навчально-мовленнєвої діяльності ЗДО і початкової школи

Однією з наукових засад Базового компонента дошкільної освіти є забезпечення *наступності* в діяльності дошкільної та початкової шкільної ланок освіти щодо реалізації особистісно орієнтованої моделі виховання і навчання. Особистісний розвиток дошкільника передбачає дотримання принципу *наступності й неперервності* – використання попереднього досвіду дитини на всіх етапах розвитку, його збалансованість з наступним, поступове ускладнення та урізноманітнення змісту і напрямів у всіх сферах життєдіяльності дитини.

Наступність – послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок та узгодженість ступенів і етапів освітнього процесу. Здійснюється при переході від одного року навчання до наступного. Досягнення наступності забезпечується методично і психологічно обґрунтованою побудовою програм, дотримання послідовності руху від простого до складного (Гончаренко С. Український педагогічний словник, 1997).

У дошкільному закладі – це обізнаність педагогів з програмами й методиками навчання і виховання дітей, з їх результатами з метою врахування

отриманих знань у подальшій роботі початкової школи. Провідною функцією наступності є забезпечення літичного (за термінологією Л. Виготського) розвитку дитини впродовж перехідних вікових періодів. Саме наступність запобігає кризовим явищам у психічному розвитку особистості. Говорячи про "наступність", слід мати на увазі не тільки послідовність подання знань з різних предметів, а й послідовність особистісного зростання дитини, природне "вращення" дитячої субкультури, заснованої на законах дошкільного періоду життя, у шкільну культуру.

Перспективність – це обізнаність педагогів дошкільної ланки освіти з програмами і технологіями навчання та виховання учнів початкової школи. Це той показник, який дає змогу визначити адекватні віку орієнтовні показники засвоєння дошкільниками знань, умінь, навичок (А. Богуш, Н. Гавриш).

Аналіз семантики двох слів "наступність" і "перспективність" дає підстави з'ясувати, що "перспективність" і "наступність" є двома гранями одного явища: під час погляду "зверху" – ми говоримо про "наступність", "знизу" – про перспективність (М. Львов).

Низка психологів (Б. Ананьєв, О. Запорожець, Г. Люблінська) розглядають "наступність" як двобічний діалектний зв'язок, що забезпечує, поперше, розвиток духовних і фізичних якостей, потрібних для успішного навчання дітей; по-друге, використання як основи того рівня підготовки, якого дитина досягла на попередньому щаблі навчання.

Спадкоємність – успадкування чогось, продовження певної діяльності, справи, певних традицій. Це успадкування школою діяльнісного й комунікативного аспектів життя дитини в дошкільному закладі.

Діяльнісний аспект передбачає збереження провідної діяльності дошкільного віку з поступовим її ускладненням і ліричним переходом до нової, складнішої навчальної діяльності, яка вимагає від дитини довольності всіх психічних процесів.

Комунікативний аспект передбачає збереження на перших етапах навчання індивідуального спілкування вчителя з учнями (лагідно-довірливе, гуманне), поступове підведення дитини до усвідомлення своєї нової позиції, яка передбачає зміну системи взаємовідносин "дитина–вихователь" на систему "вчитель–учень", з поступовою орієнтацією випускників дошкільних закладів на особистість учителя як центральну фігуру в особистісно-діловому спілкуванні у процесі навчання.

2. Методи і прийоми забезпечення наступності і перспективності з навчання дітей та учнів рідної мови

Забезпечення наступності дитячого садка і школи зобов'язує вихователів формувати систему розумових дій, широко використовувати *прийом зіставлення* – "підґрунтя розуміння мислення" (К. Ушинський). У ході зіставлення предметів і явищ навколишнього світу дитина оволодіває процесом аналізу і синтезу, групування, узагальнення, систематизації, класифікації, вчиться самостійно робити умовисновки. Для цього бажано використовувати *запитання типу* "Чого більше: ромашок чи квітів? Яблук чи фруктів? та ін." Кінцевою метою цих вправ має бути формування умінь самостійно використовувати розумові дії за нових умов, у нових ситуаціях.

Розвитку самостійного мислення сприяють *екскурсії, екскурсії-огляди, спостереження, бесіди за картинками.*

За допомогою *запитань причинного характеру* педагог спрямовує активність дітей на пошуки причинно-наслідкових зв'язків, стимулює їх до міркування, формує умінь обґрунтовувати свої думки.

Ситуація "сумніву" (дитина відповідає правильно, але педагог висловлює сумнів: "Ти говориш, що тут зображено осінь, а я гадаю, що весна. Чому ти вважаєш, що це осінь?"). Висловлений дорослим сумнів вчить дитину самостійно мислити. Така цінна мислительна якість – обов'язкова передумова успішного засвоєння матеріалу в школі.

Пізнавальні, логічні і мовні завдання створюють для дитини своєрідну проблемну ситуацію, ставлять її в умови пошуку помилки, розв'язання цього завдання, відповіді на запропоноване запитання. Кожне завдання містить певну суперечність, яка є джерелом боротьби між знаннями дитини та даними в пізнавальному завданні. Розв'язання таких завдань активізує розумову діяльність.

3. Характеристика мовленнєвої готовності дітей до навчання у школі. Погляди вчених.

Мовленнєву готовність дітей до школи досліджували як російські вчені (Л. Айдарова, А. Арушанова Г. Белякова, Д. Ельконін, Л. Журова, А. Маркова, Л. Пен'євська, Ф. Сохін, С. Струніна, О. Ушакова та ін.), так і українські (А. Богуш, М. Вашуленко, А. Іваненко, Л. Калмокова, Н. Шиліна та ін.).

Л. Пенъєвська наголошувала, що головним завданням дошкільного закладу є виховання у дітей такого рівня усного мовлення, який слугував би основою для навчання дітей у першому класі. Радить з метою розвитку усного мовлення використовувати такі прийоми: словесні дидактичні ігри, вправи на оволодіння граматичними формами слів, розповідь за зразком, за планом; застосовувати індивідуальний підхід до дітей, долати тенденцію орієнтування тільки на більш розвинених і активних дітей.

А. Маркова зазначала, що в дошкільників відбувається відокремлення мовлення від безпосереднього практичного досвіду та набуття ним нових функцій у діяльності. За *Л. Виготським*, центральною особливістю дошкільного віку є "виникнення регульовальної, планувальної функцій мовлення".

Л. Дейниченко відзначає, що однією з важливих проблем готовності дітей до школи є вивчення всіх аспектів їхнього мовленнєвого розвитку. Автор зазначає, що найсприятливішою ситуацією для розвитку й усвідомлення регульовального мовлення є спільна діяльність дітей під керівництвом вихователя. Найефективнішим шляхом розвитку зазначеної функції автор вважає сюжетно-рольову гру.

М. Вашуленко виділяє низку життєво важливих функцій, які реалізуються у мовленнєвій діяльності, а саме: мислеоформлювальна, пізнавальна, комунікативна, національно-культурологічна, і саме ці функції чітко виявляються у навчальному процесі.

Ф. Сохін одним із завдань мовленнєвої підготовки дітей до школи визначив формування свідомого лінгвістичного ставлення до мови і мовлення. Засвоєння дошкільниками рідної мови передбачає формування практичних мовленнєвих навичок, удосконалення комунікативних форм і функцій мовленнєвої діяльності, а також формування усвідомлення мовленнєвої дійсності, що можна назвати "лінгвістичним розвитком дитини". На думку автора, усвідомлення мовлення під час підготовки до навчання грамоти сприяє довільності мовлення, як за змістом висловлювання, так і за вибором мовних засобів.

Отже, формування у дошкільників свідомого ставлення до мови – актуальне завдання сучасного навчання, розв'язання якого дасть змогу втілити наступність двох початкових ланок освіти – дошкільних закладів і початкової школи.

Л. Калмикова, І. Луценко, Т. Піроженко пов'язують мовленнєву готовність дітей до школи з формуванням у них комунікативно-мовленнєвих навичок.

4. Компоненти мовленнєвої готовності дітей до навчання у школі

Мовленнєва готовність дітей до школи включає такі компоненти:

- правильна слово- і звуковимова;
- вміння вільно спілкуватися з однолітками і дорослими; □ наявність знань про навколишнє середовище.

А. Богущ та Н. Шиліна виділяють такі *компоненти мовленнєвої готовності дітей до школи:*

- знання про навколишню дійсність;
- змістова сторона мовлення;
- рівень розвитку мовленнєвих навичок (достатній словник, правильна звуковимова, граматична правильність мовлення, діалогічне й монологічне мовлення);
- висока мовленнєва активність дітей; □ якість мовленнєвих відповідей;
- оволодіння елементарними оцінно-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності.

Мовлення дитини на кінець дошкільного віку має бути:

- *змістовним* (інформативним, цікавим, смисловим);
- *логічно вибудованим* (речення мають узгоджений зміст, що передає закінчену думку, логічно пов'язані, послідовно викладені);
- *граматично правильним* (правильно вживані, поєднані та узгоджені різні частини мови);
- *точним* (відповідним задуму та дійсності); □ *виразним* (забарвленим яскравими і переконливими засобами).

5. Базовий компонент дошкільної освіти про види компетентностей випускника закладу дошкільної освіти в галузі мовленнєвого розвитку

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння її змісту як завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетентностей дитини перших 6 (7) років життя, що забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток і психологічну готовність до навчання у школі.

Базовий компонент дошкільної освіти – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років; сумарний кінцевий показник набутих компетентностей випускником закладу дошкільної освіти перед вступом його до школи.

Набуття різних видів компетентностей дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах діяльності (ігровій – провідній для дітей дошкільного віку; руховій; природничій; предметній; образотворчій, музичній, театральній, літературній; сенсорно-пізнавальній і математичній; мовленнєвій; соціокультурній та ін.) і вимагає практичного засвоєння дитиною системи елементарних (доступних) знань про себе та довкілля, моральних цінностей, умінь доречно застосовувати набуту інформацію. Життєво компетентний дошкільник поводить себе самостійно та конструктивно в різних соціальних і життєвих ситуаціях.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в освітній лінії "Мовлення дитини" виділено *фонетичну, лексичну, граматичну, діалогічну, монологічну, мовленнєву та комунікативну компетенції* дитини-дошкільника.

Фонетична компетентність включає оволодіння дитиною чіткою вимовою всіх звуків рідної мови і звукосполучень, відповідно до орфоепічних норм; розвиненим фонематичним слухом, що дозволяє диференціювати фонемі; мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів; усвідомлення звукового складу рідної мови.

В процесі оволодіння *лексичною компетентністю* дитина оперує узагальненими словами різного порядку, стійкими загальноживаними словосполученнями; мовлення дітей набуває образності; за кількісною та

якісною характеристикою словник дитини сягає такого рівня, що вона може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння.

Граматична компетентність передбачає вживання дитиною (не усвідомлено) граматичних форм рідної мови згідно із законами і нормами граматики (рід, число, відмінок, дієвідміна, клична форма тощо), розвинене чуття граматичної форми; наявні корекційні навички щодо правильності вживання граматичних форм та порядку слів у реченні.

Оволодівши *діалогічною компетентністю*, дитина ініціює і підтримує розпочату розмову в різних ситуаціях спілкування, відповідає на запитання співрозмовника і звертається із запитаннями, орієнтується в ситуації спілкування, вживає відповідні мовні і немовні засоби для розв'язання комунікативних завдань; дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету і коректно виявляє власне емоційне ставлення до предмета розмови і співрозмовника та коригує його залежно від ситуації спілкування.

Оволодівши *монологічною компетентністю*, дитина володіє навичками розгорнутого, послідовного, логічного, зв'язного мовлення; складає різного типу розповіді, імпровізує, розмірковує про предмети, явища, події, друзів; доходить елементарних узагальнень, висновків; висловлює зв'язні самостійні оцінні судження стосовно різних явищ, подій, поведінки людей, героїв художніх творів; виявляє словесну творчість у різних видах мовленнєвої діяльності.

Мовленнєва компетентність передбачає інтегроване вміння адекватно й доречно спілкуватись рідною мовою в різних життєвих ситуаціях (висловлювати свої думки, наміри, бажання, прохання), розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовувати як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності, форми ввічливості (мовленнєвий етикет); спостерігати за своїм мовленням та мовленням інших, виправляти помилки, дотримуючись загальної культури мовлення, прагне творчо самореалізуватися.

Мовленнєва компетентність передбачає сформованість фонетичних, лексичних, граматичних, діалогічних та монологічних навичок.

Комунікативна компетентність – це комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, вміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування, стриманість у спілкуванні; культура мовленнєвої комунікації.

